

УДК 7.012: 7.05:684

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/98-2-22>**Валерій СТРИЛЕЦЬ,**

orcid.org/0000-0002-7669-8770

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри дизайну

Державного торговельно-економічного університету

(Київ, Україна) vstrilets8@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОГО ФОРМОТВОРЕННЯ МЕБЛІВ ЕПОХИ КЛАСИЦИЗМУ Й АМПІРУ (СЕР. XVIII – 1 ПОЛ. XIX СТ.)

У статті за мету поставлено завдання виявити загальні тенденції історичного розвитку дизайну меблів середини XVIII – 1 половини XIX століття, для визначення й формування об'єктивного комплексного наукового погляду на розвиток дизайну предметного середовища цього періоду. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні теоретичних та емпіричних методів: об'єктивно-аспектний аналіз дали змогу визначити специфіку інновацій для виявлення тенденцій розвитку дизайну меблів у вказаний період; проблемно-цільовий метод став у нагоді під час вивчення й аналізу літературних матеріалів. **Наукова новизна.** У дослідженні вперше застосовано комплексне визначення основних ознак формотворення й виявлені та сформульовані основні тенденції розвитку дизайну меблів та формування внутрішнього предметного середовища середини XVIII – 1 половини XIX століття. **Висновки.** Отримані результати дозволяють виявити характерні риси формотворення предметів умеблювання інтер'єрів зазначеного періоду, сприяють усталенню об'єктивного погляду на історичний розвиток цього процесу, зростанню його науково-теоретичної значимості в умовах нинішнього промислового виробництва в Україні, як елемента стимуляції якості продукції вітчизняних виробників. Теоретичні аспекти дослідження можуть бути у подальшому використані при написанні наукових праць з цієї проблематики, розробленні лекційних курсів з історії меблів та проектування інтер'єрів, створенні спецкурсів і спецсеминарів для студентів вищих навчальних закладів, підручників, посібників, іншої навчально-методичної літератури. Крім того, у довоєнний період в Україні, у сфері приватного меблевого виробництва набула популярності тенденція виготовлення художніх, стильних в історичному аспекті меблів різних епох. Сучасними засобами виробництва, але частково ручною працею в ділянці художнього різьблення виготовлялися естетично привабливі меблеві системи для сучасного використання у готелях, ресторанах, житлових помешканнях, тощо. Тому, не тільки для науковців, навчального процесу, а й для дизайнерів інтер'єрів та меблів автор статті намагався якомога повніше розкрити складові класицистичного стилю, одного з найбільш затребуваних на ринку продажу відповідного меблевого обладнання, через виявлення тенденцій історичного розвитку цього стилю.

Ключові слова: дизайн, меблі, внутрішнє середовище, тенденції формотворення, середина XVIII – 1 половина XIX ст.

Valerii STRILETS,

orcid.org/0000-0002-7669-8770

Candidate of Art Studies, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Design

State University of Trade and Economics

(Kyiv, Ukraine) vstrilets8@gmail.com

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF ARTISTIC FORM-MAKING IN FURNITURE OF THE CLASSICISM AND EMPIRE PERIODS (MID-18TH – FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY)

The article aims to identify the general trends in the historical development of furniture design from the mid-eighteenth to the first half of the nineteenth century, in order to establish and substantiate an objective, comprehensive scholarly perspective on the evolution of object-based environmental design during this period.

The research methodology is based on the application of both theoretical and empirical methods. In particular, an objective-aspectual analysis made it possible to determine the specificity of innovations and to identify key trends in furniture design development within the specified timeframe. The problem-oriented method proved useful in the study and analysis of relevant literature.

Scientific novelty. The study provides a comprehensive definition of the principal features of form-making and identifies and formulates the main trends in the development of furniture design and the formation of the interior object environment from the mid-eighteenth to the first half of the nineteenth century.

Conclusions. The obtained results make it possible to determine the characteristic features of form-making in interior furnishings of the specified period, contributing to the establishment of an objective understanding of the historical development of this process and enhancing its scientific and theoretical significance under the conditions of contemporary industrial production in Ukraine, particularly as a factor in stimulating the quality of domestic manufacturing.

The theoretical aspects of the study may be further applied in the preparation of scholarly works on this subject, the development of lecture courses on the history of furniture and interior design, the creation of specialized courses and seminars for higher education students, as well as in textbooks, manuals, and other educational and methodological materials.

Furthermore, in the pre-war period in Ukraine, the private furniture manufacturing sector witnessed a growing trend toward the production of artistically refined, historically styled furniture representing various epochs. Utilizing modern production technologies, combined with partial manual craftsmanship—particularly in artistic wood carving—manufacturers produced aesthetically appealing furniture systems intended for contemporary use in hotels, restaurants, residential interiors, and related settings.

Therefore, the author of the article sought to provide as comprehensive an analysis as possible of the components of the Classicist style—one of the most in-demand styles in the contemporary furniture market—through the identification of its historical development trends, addressing not only scholars and the educational sphere but also interior and furniture designers.

Key words: design, furniture, internal environment, trends in shaping, the end of the XX – beginning of the XXI century.

Постановка проблеми. Обґрунтування вибору теми дослідження, її актуальність зумовлена залежністю ринку професійного обладнання інтер'єрів готелів, ресторанів, тощо від якості дизайну меблів, який стає більш багатовекторним, потребує врахування численних вимог із різноманітних галузей наукових знань. Стан сучасної наукової бази щодо дизайну меблів характеризується недостатнім рівнем розвитку порівняно з іншими галузями індустріального виробництва, наприклад, споріднених напрямів дизайну одягу й автомобілів. Ці напрями, на відміну від дизайну меблів, поєднали в собі як наукові дослідження, так і технічні досягнення новітньої цивілізації. На якість дизайну меблів має найбільший вплив рівень організації їх проектування та виробництва, який повинен відповідати запитам часу. Проведений критичний аналіз історико-теоретичної спадщини та джерельної бази спонукає зосередити увагу на перманентному процесі еволюції дизайну меблів і виявленні закономірностей їхнього розвитку. Актуальність та доцільність дослідження полягає також у необхідності в межах певних історичних етапів, виявити тенденції розвитку і ролі художніх засобів у формотворенні меблів, еволюційності суб'єктно-об'єктної цілісності середовища.

Аналіз досліджень.

У загальноєвропейському аспекті одним із перших відомих в історії друкованих інформаційних описів меблів був тиражований наочний рекламний буклет у вигляді каталога пропозицій для ринкового продажу. Так, наприклад, Жак Андруе Дюсерсо 1550 р. репрезентує в такому каталозі зразки своєї продукції. Збереглися технологічні описи процесу обробки матеріалів різними майстрами, натомість критичні статті про етапи розвитку меблевої справи в допромисловий

ремісничий період відсутні, тому можемо зробити висновок, що у той час не йшла мова про послідовне комплексне виявлення тенденцій розвитку формотворення меблів. Такий стан речей ускладнює наукові дослідження і спричиняє гіпотетичний підхід науковців до розкриття істинного стану історичного розвитку в означеній сфері, який на сьогодні в основному базується на археологічних артефактах, візуальних зображеннях, малюнках на предметах різного функціонального призначення, згадках про меблі у красному письменстві, листуванні, описах технологій обробки матеріалів старих майстрів.

Наприкінці XVIII ст. стає зрозумілим – без опанування нових технічних форм і створених промисловим способом нових речей подальший матеріальний та духовний прогрес не буде можливим. Найґрунтовнішим історичним виданням на теренах України була праця угорського дослідника Д. Кеса «Стилі меблів», видана Угорською академією наук у 1979 р. Автор систематизував та логічно впорядкував стилі меблів за приналежністю до конкретних епох, країн, здійснивши їх описову й графічну характеристику, пов'язавши їх з важливими історичними фактами та датами, висвітливши основні етапи еволюції меблевих форм від найдавніших часів до 1960-х р. Усе ж тенденції та ознаки їх історичного формотворення Д. Кесом частково описані, але окремо не досліджені. Такі автори як Н. Мухіна, С. Мигаль, Я. Бугаєнко, В. Любченко, продовжують та розширюють дослідження еволюції формотворення меблів за історичними епохами. С. Мигаль, В. Любченко, Я. Бугаєнко графічно й описово подають атрибуцію меблів, типологічно розширюючи показові стильові тенденції їхнього розвитку. Загальна систематизована та вузькоспеціалізована

характеристика розвитку різних типологічних напрямів меблів, що, власне виокремлює ці праці з-поміж подібних досліджень надається в енциклопедіях (M. Bridge, S. Jates, C. King).

Р. Меллер систематизує періодизацію епох, стилів меблів, узагальнено виявляє декоративні та прикладні особливості меблевих зразків. Безпосередньо в напрямі теоретично-прикладних досліджень якісних показників дизайну меблів наукові праці представлені ще в меншій кількості. Львівський науковець С. Мигаль в Україні створив перший базовий навчальний посібник «Проектування меблів». Це одна з найґрунтовніших праць для розуміння загальних вимог до проектування меблів, їх формотворення, основ ергономіки, біоніки, комбінаторики. Чинники, що впливають на властивості продукції промислового дизайну, подані в підручнику В. Даниленка.

Намагання окремих авторів створити повноцінну загальну історію розвитку формотворення меблів цивілізацій людства частково були реалізовані у ХХ ст. Дослідження наражалися на недостатність наукової бази, тому елементарні термінологічні визначення, наприклад, функціонально-естетичної сутності меблів, нез'ясованість чинників, що впливають на їх розвиток, та історично усталених вимог до створення меблів свідчать про недостатню увагу науковців до цих проблем.

Мета статті – виявити й сформулювати тенденції розвитку художнього формотворення меблів епохи класицизму й ампіру середини ХVІІІ – 1 половини ХІХ століття.

Виклад основного матеріалу. Середина ХVІІІ – 1 половини ХІХ століття був періодом інтеграційного процесу відтворення предметного світу, заміни ремісничого виробництва і мануфактур машинним виробництвом.

Біля 1760 року у французькому декоративно-прикладному мистецтві, у т. ч. й художніх меблях, з'являються перші ознаки класицизму. Форми предметів стають суворішими, різьблений елемент та бронза зберігаються переважно лише в обрамленнях та декорі ніжок меблів; знову панує техніка гладкого фанерування, а в оздобленні – витончені, барвисті візерунки маркетрі (у вигляді своєрідних наборів кубиків). Цьому передують тенденція класицистичного культурологічного впливу на розвиток формотворення меблів.

У стилі класицизму для меблів, автор статті виділяє чотири періоди за спільними стилістичними ознаками що йдуть один за одним без перерви зі змінами в своїй філософії:

1) стиль Людовіка ХVІ, 1760 – 1780 рр. (аристократичний класицизм);

2) стилістичний напрямок Директорії, 1790 – 1800 рр. (революційний класицизм);

3) стиль Ампір, 1800 – 1820 рр. (імперський класицизм);

4) стилістичний напрямок Бідермайер, 1810 – 1848 р. (буржуазний класицизм).

Класицизм кінця ХVІІІ ст. – це данина великого століття меблевого мистецтва античним художнім формам. У Франції, де новий стиль іменується стилем Людовіка ХVІ, був останнім у низці «королівських стилів». Принцип періодизації «за королями» має, звичайно, досить умовний характер, адже новий стиль зародився ще при правлінні Людовіка ХV.

Важливим чинником, що сприяв перемозі пуританського за духом неокласичного стилю, було значне погіршення економічного положення країни в кінці правління Людовіка ХV. Це означає, що форма вже виготовляється не такою пластичною що вимагає великих фінансових затрат, декор стає скромнішим у своєму вираженні. Тут активний прояв впливу тенденції економічних чинників на розвиток формотворення меблів.

У класицистичних меблях тенденції розвитку формотворення меблів підкреслюють конструктивний принцип їх побудови. Цій меті слугує і декор, лінії якого слухняно повторюють обриси поверхні предмета. Предмет уже не здається ніби вирубаним із єдиного моноліту, як це було в бароко й рококо (Мухіна Н., 2003). У виробках класицистичних меблів ніжки трактують інакше: знову підкреслюється функція опорних конструкцій. Вони випрямляються й уподібнюються невеликим, що звужуються донизу круглим або квадратним у перерізі колонам із капітеллю (невеликий куб у місці з'єднання з царгою), і часто з канелюрами (Мигаль С., та ін. 1991: 6, 19). Спинка майже завжди тепер відділяється від сидіння й набуває самостійної форми, підлокітники також відділяються від сидіння й випрямляються.

Стулки дверей шаф, письмових столів і комодів чітко виділяються, їх обриси тепер не втрачаються в декоративній оздобі, як це було за доби рококо (Мигаль С., та ін. 1991: 27). Морфологічна система типології меблів класицизму характеризується тим, що одним із найважливіших предметів обстановки був секретер з піднятим на високі ніжки кубічним корпусом. Найвитонченіше оздоблювалися столи, особливо круглі. Як правило, це були робочі столики на трьох ніжках (Simon Yates, 1999: 71). З'явилися також «конторки», розраховані на роботу стоячи (Мигаль С., та ін., 1991: 24).

Поширюються декілька типів стільців і крісел. Один тип має овальну спинку (т. зв. медальйон),

яка вгорі оздоблюється гірляндою, що спадає на обидва її боки, або завитком. Інший тип має чотирикутну спинку, де підноситься середня частина зі зрізаними по ввігнутій дузі верхніми кутами з різьбленими шишками. Захоплюються майстри і створенням багатофункціональних видів меблів, і в цьому помічається прояв третьої тенденції функціональної типологічної різноманітності у формотворенні меблів.

Семантичні композиційно-оздоблювальні ознаки проявляються у декорі уведенням відомого набору античних орнаментальних мотивів (дубових і лаврових гірлянд, меандрів, акантів, ниток перлинника, фестонів, розеток і т. ін.), гірляндами з натуралістично трактованих квітів та гілок, які на однакових відстанях ніби перев'язані бантами, оббивними цвяхами з великими золоченими шлямпами, античними букраніями, букетами квітів на довгих стрічках. Домінували прямий кут і чітко виражена площина. Тут виявляється прояв четвертої тенденції розвитку – успадкування однією цивілізацією кращих зразків меблевого формотворення, декору та художньо-декоративних технік різних цивілізацій.

Естетичні ознаки видів-технік декорування меблів проявлялися у оздобленні меблів де знову широко застосовується набір маркетри в поєднанні з різьбленням або витончено карбованими бронзовими накладками. Також переважають світлі китайські шовкові тканини з вертикальними смугами, перевитими гірляндами та букетами дрібних квітів при цьому застосовуються техніки вишивки та гобелену (Möller Renate, 2005: 64, 65).

У роки імперії (1804–1814) спинки виробляли прямими, оббитими м'якими тканинами зеленого або брунатно-червоного кольору. Підлокітники зазвичай оздоблювали головою єгиптянки, фігурками крилатого лева або лебедя тощо (Мухіна Н., 2003: 235).

У добу Реставрації (1815–1830) з'явилися стільці та крісла «гондоли» із заокругленою спинкою та зручним м'яким сидінням (Simon Yates, 1999: 84). У нових меблях бронза переноситься на опорні елементи та обрамлення, карнизи профілюються за античним зразком. Іноді, особливо в дорогих меблях, у центр тахлі вміщується накладна деталь золоченої бронзи чотирикутної або ж овальної форми. Нерідко використовуються і кольорові лаки (білий, зелений) у поєднанні з легкою позолотою окремих деталей. Тахлі червоного дерева інкрустуються наборами з різних кольорових, нерідко екзотичних порід дерева (сатинове, рожеве і т. ін.). Декор часто обрамляється породами темніших відтінків (туя, паліандр,

чорне (ебенове) дерево). Для фанерування меблів застосовується червоне дерево, а також атласне, рожеве, лимонне, тюльпанове тощо (Мигаль С., та ін., 1991: 12).

У декорі з'являються вузькі латунні галерейки; на перехрестях проніжок часто містяться вази чи урни. У 1780-90-х р. німецький майстер Д. Рентген та інші меблеві майстри роблять столи з червоного дерева, обмежуючи їх декор до тонких латунних вусиків та розеток (Мигаль С. та ін., с. 1991: 23). Один із напрямів класицизму є стиль Жакоб, названий ім'ям династії французьких майстрів меблевих справ XVIII – XIX ст. Характерним для нього є застосування в меблях латунних рифлених смуг та профільованих накладок («жилок») по червоному дереву, оформлення вузла кріплення ніжок до царгового пояса у вигляді кубика з рельєфними розетками на зовнішніх сторонах (Мигаль С.П., 1999: 36). Отже, за естетичними ознаками активно проявляються одразу дві тенденції розвитку п'ята й шоста – формотворення меблів: розвиток художньо-декоративних технік та розвиток оздоблення меблів новим декором (простим чи складним).

Унаслідок завоювання Англією нових колоній з'явилися можливості для оволодіння екзотичними породами дерев, які стали завозити до країни, і використовувати незвичайну текстуру деревини для меблів. Ця обставина визначила окремі етапи в історії англійського меблярства. За класифікацією видів матеріалів ранній етап (з 1689 по 1727 р.) характеризується використанням горіхового дерева, цей період називають стилем королеви Анни; середній – червоного дерева – пов'язують з іменами майстрів Т. Чіпендейла, Т. Шератона, Дж. Хеплуайта; найпізніший – атласного дерева, паралельно із цією породою дерева входить в ужиток лимонне, рожеве та інші деревні породи, завезених із заокеанських володінь (Мухіна Н., 2003: 227). Стиль Дж. Хеплуайта, який йде одразу за стилем Т. Чіпендейла (середина 1770-х років), відповідає французькому стилю Людовіка XVI. Дж. Хеплуайт (розквіт діяльності припадає на 1775–1786) створює меблеві форми простими, елегантними, легкими; стиль Т. Шератона (після 1790 року) є суворим класицизмом; творчість братів Адамів зазвичай пов'язують з ранньою стадією англійського ампіру (Мухіна Н., 2003: 225). Отже, поява красивих екзотичних матеріалів стимулює розвиток формотворення меблів що є його новою сьомою тенденцією розвитку.

Композиційне формотворення меблів цього періоду характерне тим, що фронтони шаф ущільнюються та завершуються яйцеподібними вазами. Окремі предмети корпусних меблів, наприклад,

комоди, іноді майже повністю позбавлені декору, красу їм надають лише декілька витончено вигнутих поверхонь і ліній.

В останній чверті XVIII ст. великою популярністю користуються різноманітні комбіновані меблі. Наприклад, комод об'єднується з книжковою шафою на ньому або комод має відкидну чи висувну стільницю і таким чином перетворюється в секретер, туалетний стіл поєднується з письмовим столом, гірка для посуду комбінується з комодом або бюро – з кабінетом тощо. Тут проявляється восьма тенденція – створення універсально-практичних меблів.

Меблі Т. Шератона (розквіт – 1790–1804 рр.) характеризує майже повне ігнорування кривих ліній, виявлення конструктивної основи, помірний розділ поверхонь. Від меблевих форм Дж. Хеплуайта вироби Т. Шератона відрізняються головним чином доведеною до межі витонченістю деталей. Т. Шератон обходиться невеликим набором накладних прикрас; в основному це красиві форми латунні ручки дверцят та ящиків, щитки замкових щілин.

У роки французької буржуазної революції класицизм, залишаючись панівним напрямом у мистецтві, набуває нових рис. На зміну стилю Людовіка XVI приходить простіша, витримана й сувора течія, названа «стилем Директорії». Це завершальний розділ в історії меблевого мистецтва XVIII ст., короткий перехідний етап між стилем Людовіка XVI та ампіром. Стиль Директорії проіснував усього лише чотири роки (1795 – 1799).

Композиційно-оздоблювальні ознаки меблів цього періоду проявляються у тому, що поруч із набором античних форм й орнаментики освоюються нові мотиви, а після єгипетського походу Наполеона додаються символи, запозичені з мистецтва фараонів (вінки, шоломи, списи, лікторські в'язки, щити, сфінкси, фавни, лебеді, грифони, пальметки, маски) (Мухіна Н., 2003: 235). Архітектонічні ознаки характеризуються такими рисами післяреволюційних меблів як сувора прямолінійність форм, гармонійність пропорцій, спокійна рівновага частин, співзвучні античній архітектурі. Це меблі з червоного дерева, великі гладкі поверхні якого скромно оздоблювалися витонченим різьбленням (Мухіна Н., 2003: 240). Їм притаманний обмежений набір елементів декору, звуження донизу прямих, іноді – легко зігнутих або точених ніжок. Бронзові накладки, інтарсія майже повністю зникають.

Меблярі керуються перш за все потребою практичності й доцільності. Некорисні предмети та складні форми вилучаються з виробництва;

дух раціоналізму, який супроводжує Французьку революцію, проникає і в меблеве мистецтво. Тут проявляється дев'ята тенденція розвитку й вимога компактності меблів.

Новий напрям стилю класицизму, що почав розвиватися в епоху Директорії (1795 – 1799), а потім при Консульстві (1799 – 1804) і досягнув розквіту в період між 1804 (рік коронації Наполеона I) та 1813 рр., отримав назву ампір (фр. *empire* – імперія, латинське *imperium* – влада). Стиль ампір існував у Франції до реставрації Бурбонів, але його вплив на формування, в першу чергу, палацових парадних меблів зберігався ще майже двадцять років. В класицизмі відтворюється тенденція розвитку диференціації суспільства у формотворенні меблів.

Класицизм як стиль придворно-аристократичного мистецтва все ж мав багато буржуазних рис. Основними джерелами творчого натхнення для стилю ампір було мистецтво Давньої Греції періоду архаїки та Давнього Риму періоду пізньої імперії, а також мистецтво та культура Давнього Єгипту, Етрурії й інших давніх цивілізацій (Мухіна Н., 2003: 237). Для представників демократичної думки XVIII ст. зразком державного устрою була Римська республіка. Проте захоплення античністю не витіснило стильових напрямів попередньої епохи.

За морфологічною системою типології меблів модними стають столи з дотепними механізмами, які при натисненні кнопки могли змінювати форму та розміри предмета, також круглі столи – геридони – на одній ніжці, жардиньєрки – підставки для квітів, туалетні столи з масивними тумбочками циліндричної форми, які також симетрично розташовані з обох боків ліжка. Характерне для цих предметів оздоблення бронзовими алегоричними фігурками.

Стиль ампір мав тенденцію функціональної різноманітності формотворення меблів, збагатив меблеві форми новим типом шаф (книжкова шафа), вузькими сервантами, вітринами, круглими сервірувальними столами призначеними для фарфорового посуду. До найхарактерніших меблевих форм стилю ампір можна віднести рекам'є – коротку елегантну кушетку з високим, плавно зігнутим підголів'ям, що мало форму чи то гондоли, чи то лебединої шиї (Мухіна Н., 2003: 234).

Лужна політура з'явилася наприкінці XVIII ст., але широке застосування отримала лише в середині XIX століття. Її можна відрізнити від попередньої за більш різким блиском і тонкою плівкою на поверхні, яка розтріскується при дряпанні. Опорядження поверхні меблів до цього періоду

проводилося поліруванням із нанесенням воскової пасти. Традиція опорядження бронзовою пластикою міцно утримувалася в меблевому мистецтві Франції (Мухіна Н., 2003: 242) впродовж півтора сторіччя, починаючи зі стилю Людовіка XIV та завершуючи ампіром (Möller Renate, 2005).

Ампірні меблі та їх декоративні форми, як правило, безкровні, сухі, оскільки їх автори брали за основу зразки далекої, чужої епохи.

Композиційно-оздоблювальні ознаки ампірних меблів характеризуються тим, що широко використовується військова емблематика та символи військової слави, ніби запозичені з арсеналу декоративних засобів Давнього Риму у вигляді лаврових вінків, трофеїв, лікторських зав'язок, орлів, смолоскипів, списів, щитів (Bridge Mark, 1996: 108), повтору букви «N» тощо. Використовувалися також мотиви давньоєгипетського орнаменту та символіки у вигляді характерних рельєфів, сфінксів, мумій, левів. Античне походження мав майже весь набір геометричного й рослинного орнаменту ампіру: пальметки, меандри, плетінки, лаврові гілки, листя пальми, лотосу, натуралістичного аканта, також ріг достатку, ліра, фігура сфінкса, урна, лікторські горстки, списи, мечі, смолоскипи (Мухіна Н., 2003: 242). Тут циклічний прояв тенденції успадкування зразків меблевого формотворення різних цивілізацій. Такий екзотичний декор лиш підсилював театральність обстановки всього інтер'єру.

Важливими елементами оздоби ампірних меблів є архітектурні шаблони: колони, капітелі, фризи, карнизи, пілястри, однак вони тепер додаються до форми меблів без належної гнучкості, а іноді грубо, не до ладу. Тут повторний активний прояв тенденції розвитку оздоблення меблів декором (простим чи складним).

Ампір подібно до королівських стилів слугує перш за все цілям репрезентації (за тенденцією загальної функції меблів в інтер'єрі). Усі компоненти інтер'єру: напнуті драпуванням стіни спальень, високі балдахіни, монументальні ліжка, виткана золотом шовкова оббивка меблів, тумбочки у вигляді постаментів, столики для вмивання у вигляді триніг жертвовного вівтаря («вівтар чистоти»), зроблені у бронзі великі дзеркала на двох підставках (псіше) (Мухіна Н., 2003: 241), крісла – наслідували римські форми, їх опори перетворилися в скульптурні зображення сфінксів, грифонів, лебедів, каріатид (Мигаль С. та ін., 1991: 18), усе це нагадує скоріше експонати виставки.

Щодо матеріалів в технічних ознаках формотворення меблів, варто зазначити, що фанера,

завжди ретельно відполірована, виготовляється з темного червоного, а іноді – з чорного дерева. Усе частіше використовуються світлі породи: клен, ясен, черешня та лимонне дерево. Червоне дерево важко піддається різьбі, тому для пластичного декорування використовують бронзу (Мухіна Н., 2003: 242). Темні тони та суворі форми меблів разом із суворими за малюнком шпалерами, оббивкою, завісами вносять в інтер'єр настрій холодної, навіть похмурої урочистості. Тут прояв тенденції впровадження різних видів матеріалів у формотворенні меблів.

Стосовно художньо-декоративних технік характерне те, що інкрустація майже повністю виходить з ужитку. Іноді трапляється орнаментика маркетрі у вигляді мозаїки з мармуру, севрського фарфору, малахіту, керамічних плакеток виробництва веджвудських підприємств (Мухіна Н., 2003: 232).

Деталі різьбленого декору нечасто вводяться в обробку стільців, крісел і столів (лев'ячі маски, сфінкси), завжди золотяться (прояв тенденції еволюції художньо-декоративних технік).

Далі, в розвитку формотворення меблів найбільше проявилася історико-регіональна художня течія бідермайер (буржуазний класицизм).

Від холодного, аристократичного ампіру бідермайер успадкував основні принципи побудови й лаконізм. Буржуазній свідомості відповідали такі стильові форми, у яких домінувала практичність. Холодна гордовитість, помпезність і багатство були для бідермайера чужими. У буржуазному житті не міг проявитися й фальшивий пафос ампіру. Критерієм корисності побутових речей, меблів вважалися перш за все такі якості, як міцність, доброякісність, зручність (Simon Yates. 1988: 115). Тому бездоганна столярна робота доцільність й дешевизна, виявляють економічний чинник розвитку формотворення меблів. Провідними центрами меблевого виробництва цієї епохи були Лондон, Берлін і Відень (Мухіна Н., 2003: 242-243).

Ніколи ще меблі не були вільними від архітектурних форм та декору. Бідермайер враховував ергономічні чинники, відмовився від чітких тектонічних членувань, увів м'які згини спинок стільців, крісел і диванів, заокруглив жорсткі обриси профілів і кутів. Меблі тепер уже не предмети оздоби – своїми естетичними якостями вони зобов'язані, перш за все, вдало дібраним пропорціям, кольору й текстурі відкритого дерева та вдало підібраним кольору та малюнку шпалер. Тут проявляється загальна десята тенденція розвитку формотворення меблів – функція відповідає

їх призначенню. Доктор мистецтвознавства професор Селівачов М. Р. (Україна) назвав бідермайер фальстартом функціоналізму, провісником ар-деко.

Щодо морфологічної системи типології меблів, в епоху бідермайера найбільш розповсюдженими побутовими меблями були різноманітні шафи та комоди. Інтер'єр житла доповнювали вітрини, етажерки, кутові шафки, трюмо та неодмінні спінери (клавесини невеликого розміру).

Видові характеристики матеріалів та їх технічні ознаки в період бідермайера проявляються в фанеруванні навіть струнких ніжок та підлокітників крісел, стільців, диванів. Ніколи ще природна краса дерева не використовувалася такою мірою, як у цей час. На протигагу ампіру меблеві майстри почали використовувати переважно світлі породи деревини: черешні, груші, клену, тополі, ясеню (Мухіна Н., 2003: 244). Інкрустація й інші декоративні техніки трапляються лише спорадично, переважно в оформленні дорогих виробів.

Архітектонічні, композиційні ознаки зовнішньої форми проявляються у корпусі меблевої одиниці що виготовлявся в простих геометричних формах; бічні стінки та дверцята робили або рамково-тахлевими, або суцільними. Траплялися сліди впливу архітектури у вигляді не дуже виражених, іноді схематично зроблених деталей карнизів, тимпанів, колонок або пілястр та гладких, дещо масивних опор. Типовою меблевою формою є невеличка шафа з однією стулкою. Про «велике століття» нагадують гнуті фасадні поверхні окремих предметів. Спинки, підлокітники та ніжки прикрашені різьбленими фігурками лебедів, грифонів, мотиви рогу достатку та рослинної гілки, усе це зазвичай у поєднанні з позолотою.

Стиль бідермайер, цей буржуазний варіант класицизму, протримався в європейському прикладному мистецтві до середини ХІХ ст.

Отже, на прикладі ампіру та його художньої течії бідермайеру об'єктивно виявилася одинад-

цята тенденція розвитку формотворення – змін ідейних засад в одному стилі меблів для різних соціальних формацій суспільства.

Висновки. В статті проведено аналіз історичної джерельної бази, яка стосується означеної тематики і ґрунтується на наукових розвідках зорієнтованих на висвітлення історичних аспектів становлення формотворчих процесів у меблевому виробництві, а також на висвітленні питань видозміни історичних стильових напрямків (формотворення, декор) і специфіки (нові матеріали, техніка їх обробки, типологічні особливості виготовлення нових зразків). Особливості розвитку дизайну меблів частково зорієнтовані на наявність стилістичних ознак, новітніх тенденцій еволюції стилів, окремих аспектів формотворення, декоративних технік оздоблення та питань проведення атрибуції. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що тенденції розвитку художнього формотворення меблів епохи класицизму й ампіру (сер. ХVІІІ – 1 пол. ХІХ ст.) характеризуються класицистичним культурологічним впливом на розвиток формотворення меблів, економічними чинниками розвитку, успадкуванням кращих зразків меблевого формотворення, декору та художньо-декоративних технік різних цивілізацій, розвитком художньо-декоративних технік та оздоблення меблів новим декором, появою красивих екзотичних матеріалів, тенденцією компактності меблів, функціональній відповідності меблів їх призначенню та зміною ідейних засад в одному стилі меблів для різних соціальних формацій суспільства.

У той час особливо посилились тенденції, засновані на історико-культурних, технічних та естетичних ознаках, натомість тенденції зумовлені соціально-економічними чинниками дещо знизилися, також не проявилися у повній мірі екологічні та ергономічні тенденції. Ці ознаки були притаманні перехідному стилю, який завершував історію ремісничої доби та розпочинав історію промислового виробництва меблів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bridge Mark. Encyclopedia of Desck. London, 1996. 128 p.
2. Даниленко В. Я. Дизайн: навч. посібник. Харків: ХДАДМ, 2003. 320 с.
3. Даниленко В. Я. Основи дизайну : навч. посібник. Київ: ІЗМН, 1996. 92 с.
4. King Constans. An Encyclopedia of Sofas. London, 1997. 180 p.
5. Мигаль С., Бугаєнко Я., Любченко В. Атрибуція меблів: навч. посібник. Львів: ЛЛТИ, 1991. 36 с.
6. Мигаль, С. П. Проектування меблів : навч. посібник. Львів : Світ, 1999. 216 с.
7. Мухіна Н. Історія меблів. Епохи та стилі. Київ: КНУКІМ, 2003. 284 с.
8. Möller Renate. Möbel. Munchen, Berlin: Deutscher Kunstverlag, 2005. 165 p.
9. Simon Yates. An Encyclopedia of Tables. London, 1999. 128 p.
10. Simon Yates. An Encyclopedia of Chairs. London, 1988. 128 p.
11. Словник з дизайну і ергономіки / за ред. В. О. Свірка. Київ: Український науково дослідний інститут дизайну та ергономіки, Спілка дизайнерів України 2009. 131 с.

REFERENCES

1. Bridge Mark. (1996) Encyclopedia of Desk. London. 128 p.
2. Danylenko V. Ya. (2003) Dyzaïn: navchalnii posibnyk [Design: Study Guide]. Kharkiv: KhDADM. 320. [in Ukrainian].
3. Danylenko V. Ya. (1996) Osnovy dyzainu: navchalnii posibnyk [Fundamentals of Design]. Kyiv: IZMN. 92. [in Ukrainian].
4. King Constans. (1997) An Encyclopedia of Sofas. London, 180 p.
5. Myhal, S. Buhaienko Y. Liubchenko V. (1991) Atrybutsiia mebliv: navchalnii posibnyk [Furniture Attribution]. Lviv: Svit. 36. [in Ukrainian].
6. Myhal, S.P. (1999) Proektuvannia mebliv: navchalnii posibnyk [Furniture Design]. Lviv: Svit. 216. [in Ukrainian].
7. Mukhina N. (2003) Istoriia mebliv. Epokhy ta styli [History of Furniture. Epochs and Styles]. Kyiv: KNUKIM. 284. [in Ukrainian].
8. Möller Renate. (2005) Möbel. [Furniture.] Munchen, Berlin: Deutscher Kunstverlag. 165 p. [in German]
9. Simon Yates. (1999) An Encyclopedia of Tables. London. 128 p.
10. Simon Yates. (1988) An Encyclopedia of Chairs. London. 128 p.
11. Slovnyk z dyzainu ta ergonomiky. (2009) [Dictionary of Design and Ergonomics]. Za red. V.O. Svirka. Kyiv: Ukrain-skyi naukovo doslidnyi Instytut dyzainu i ergonomiky. Spilka Dyzaineriv Ukrainy. 131. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

